

Verandering van

Elke Plovie

onderuit

Voorwoord

In 2018 werd politisering opgenomen als krachtlijn van Sterk Sociaal Werk. In essentie gaat politiseren over het zichtbaar maken van sociaal onrecht en het verstoren van de bestaande orde. Om dat proces handen en voeten te geven in de praktijk is er een afwegingskader 'Politisierend werken', dat je laat nadenken over hoe je rond uiteenlopende kwesties kan gaan politiseren. Het gaat om de volgende vijf afwegingen: Is er een kwestie? Hoe zijn we bij deze kwestie betrokken? Gaan we publiek met deze kwestie? Welke strategie(ën) van politisering gaan we daarvoor inzetten? Wat betekent succes daarbij?

Om politisering in het sociaal werk kracht bij te zetten, brengt SAM, steunpunt Mens en Samenleving een reeks cahiers uit die dat afwegingskader op scherp stelt door het te gaan toepassen in een specifieke context of door een onderdeel ervan voor de praktijk uit te werken. Ieder cahier brengt inzichten uit onderzoek en kennis uit het werkveld samen. Die input werd verzameld tijdens praktijktafels waar sociale professionals uit diverse contexten ervaringen konden uitwisselen.

Laat je onderweg uitdagen om vooral zelf met politisering aan de slag te gaan binnen je team en in je organisatie!

Veel leesplezier.

In deze publicatie vind je enkele links waar verdere informatie te vinden is. Ze zijn gemarkeerd met dit symbool . Scan de QR-code om alle links terug te vinden.

Inhoud

Voorwoord	3
Situering	6

De kracht van participatie 8

Aan de slag: participatief werken	11
---	----

Participatie vormgeven 14

In naam van, samen met of zelf?	14
Aan de slag: startpunt	16
Participatieve processen van politisering	18
Aan de slag: nabijheid creëren	21
Aan de slag: wie is betrokken?	28

Aandachtspunten 32

Echte participatie?	33
Aan de slag: uitgangspunt of instrument?	34
Positie?	38
Over welke stem hebben we het eigenlijk?	41
Aan de slag: iedereen mee	44
Randvoorwaarden	48
Aan de slag: vervuld of niet?	54

Uitdagingen 56

Politiseren vanuit een uitzichtloze en machteloze situatie	57
Geen collectief	58
Complexiteit en techniciteit van sociale kwesties	59
Aan de slag: uitdagingen onder de loep	61

Tot slot	62
----------------	----

Situering

Hoe kunnen we mensen* doorheen het hele proces van politisering aan het stuur houden? Die vraag staat centraal in dit cahier. Diverse praktijken laten zien hoe waardevol het is om mensen die zelf onrecht ervaren actief te betrekken, hoe ze dat tijdens de verschillende fases van politisering doen en hoe ze op die manier tegemoetkomen aan de politieke onrechtvaardigheid die hen treft.

Politisierend werken vertrekt vanuit de verontwaardiging die sociale professionals ervaren over het onrecht dat mensen treft. Het wordt voortgestuwd door het verbeelden van hoe het anders en beter kan. Vanuit een positie in de frontline heb je als sociale professional zicht op de leefwereld, de noden en de dromen van mensen. Je kan hun ervaringen oppikken en publiek maken, maar hoe zorg je ervoor dat wie onrecht ervaart zelf betrokken is en blijft?

* ALLEMAAL MENSEN

Binnen een CAW werken ze met 'cliënten', in een wijkgezondheidscentrum met 'patiënten', een lokaal dienstencentrum richt zich op 'bezoekers' en bij LIGO spreken ze van 'cursisten'. Jeugdwerkers hebben het over 'onze jongeren' en straathoekwerkers over 'de gasten'. In subsidiedossiers en tijdens overlegmomenten tussen sociale professionals domineert 'de doelgroep'. In dit cahier kiezen we er bewust voor om te spreken over 'mensen' - net omdat 'positie' essentieel is bij politisering. Doelgroep, patiënt, cliënt, ... zijn posities die toegewezen worden door de dominante orde. Wanneer wij in deze publicatie spreken over 'mensen', dan gaat het over zij die zelf onrecht ervaren en op drempels botsen, maar ook over zij die zich een betere wereld verbeelden en een actieve rol willen opnemen bij de realisatie daarvan.

In dit cahier zoomen we in op wat de kracht van participatie kan zijn in een proces van politisering en hoe je dat in de praktijk kan vormgeven. Uit gesprekken met sociale professionals blijkt echter telkens weer hoe moeilijk dat is.

*“Er wordt gezegd: ‘Pak ze mee als je in gesprek gaat met de lokale schep-
pen!’, maar dat gaat niet zomaar, hé.
Onze gasten geloven niet meer dat
hun verhaal een verschil maakt.”*

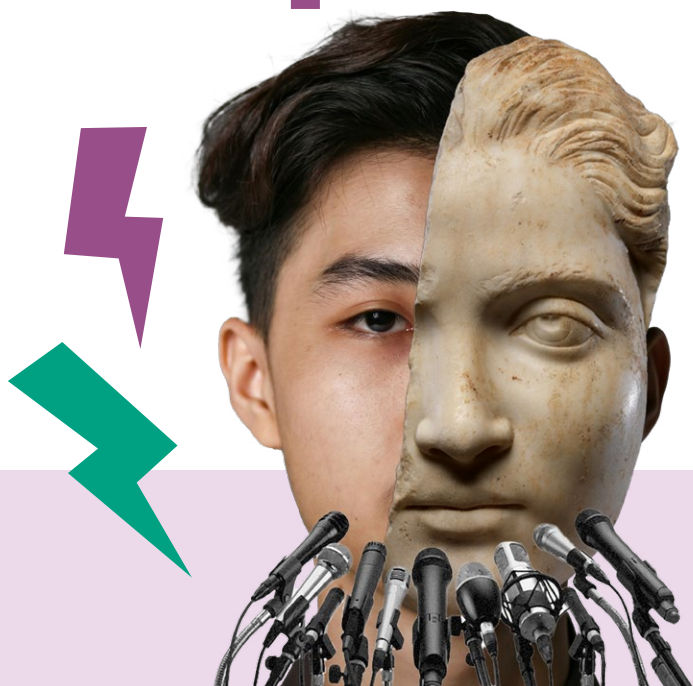
Straathoekwerker

Je hoort een straathoekwerker spreken over hoe moeilijk het is om samen met mensen die dak- of thuisloos zijn te politiseren. Straatbewoners hebben al zo vaak het deksel op de neus gehad: ze voelen zich niet gezien en gehoord door beleid en samenleving. Er is een allesoverheersend gevoel van machteloosheid omdat er zoveel rechten niet gerealiseerd zijn. Waar kan je dan beginnen

om participatief verandering op gang te brengen? Naast dit gevoel van machteloosheid zijn er nog tal van andere vragen en uitdagingen waar we in de praktijk op botsen. Ook die krijgen de nodige aandacht in dit cahier.

De kracht van participatie

De geleefde ervaring die mensen binnenbrengen voegt een wezenlijk ander perspectief toe, en dat heeft impact op het proces (van politisering).

Veel verhalen uit de praktijk leren ons hoe krachtig het is om mensen zelf te betrekken in een proces van politisering. Het is voor mensen een recht én een kans om hun ervaringen van onrecht te delen en zo zichtbaar te worden. Hun vragen, zorgen, noden en frustraties ernstig nemen en daar actief iets mee doen, kan enorm waardevol zijn voor mensen die niet gezien en niet erkend worden door samenleving en beleid. Op die manier werken sociale professionals rond wat filosoof Nancy Fraser ‘politieke onrechtvaardigheid’ noemt: dat niet iedereen volwaardig kan deelnemen, dat hun stem er niet toe doet en dat ze zich niet vertegenwoordigd voelen in het democratisch systeem.

Het belang van mensen een stem geven komt mooi tot uiting in het project [Straatpraat](#) , waarin Gentse straathoekwerkers de verhalen van mensen die op straat leven publiek maken. Om een ander licht te werpen op dak- en thuisloosheid, nodigen straathoekwerkers, in samenwerking met onder meer Avansa Gent, zichzelf uit op diverse plekken in de stad. Op gespreksavonden of tijdens wandelingen gaan ze in

dialogoog over het leven van mensen op straat. Zo’n bijeenkomst wordt nog sterker wanneer iemand die op straat leeft zelf het woord neemt.

‘Het is zo mooi om te zien wat er dan gebeurt, zowel bij de persoon zelf als bij de groep die een extra perspectief op de zaak krijgt’, vertelt Isabelle van Straatpraat.

De geleefde ervaring die ze binnenbrengen tijdens zo’n bijeenkomst voegt een wezenlijk ander perspectief toe, en dat heeft impact op het proces dat zich daar afspeelt.

Thomas van Formaat geeft aan dat het participatief werken de positie die jongeren innemen beïnvloedt. In Wondelgem ging hij aan de slag met jongeren die geen plek hadden om hun vrije tijd door te brengen.

Ze voelden zich niet thuis in een jeugdbeweging en werden buiten gekeken door een cultuurcentrum in de buurt. Met een wijkbudget begon Thomas samen met de jongeren en de jeugddienst van Stad Gent aan een participatief traject. Gaandeweg werden de jongeren steeds meer gezien als volwaardige gesprekspartners en als 'stadsbewoners', die ook het recht hebben om gehoord te worden en een plek te hebben in de stad.

Evengoed gaat participatief politiseren over het betrekken van burgers die dromen van een betere samenleving en goesting hebben om dingen te veranderen. Hun ideeën en energie ruimte geven kan veel in beweging brengen. Dat zien we bijvoorbeeld bij Commons Lab Antwerpen, waar ondersteuning geboden wordt aan burgers die tuinstraten opzetten. Ook bij de volkshogescholen van Avansa springen krachtige voorbeelden in het oog. In Turnhout zijn burgers al jaren concreet aan het werk rond ecologische transitie in [TransLab K](#) .

In Oost-Brabant kunnen burgers via 'stoorzenders' budget en tijd krijgen om hun acties vorm te geven.

Tot slot ligt er een enorme kracht in het collectiviseren van ervaringen. Door mensen samen te brengen, leren ze dat zij niet de enige zijn die ergens tegenaan botsen. Ze worden zich bewust van hoe hun individuele problemen in feite collectieve kwesties zijn, die te maken hebben met de manier waarop beleid, samenleving en praktijken ingericht worden. Collectivisering creëert het gevoel van samen sterk te staan en voedt zo de kracht om te politiseren. Bovendien kan collectiviseren mensen ontschuldigen: door te zien dat velen tegen dezelfde dingen aanstoten, wordt het gevoel ontkracht dat ze individueel schuld hebben aan wat ze meemaken.

Participatie in processen van politisering is zowel doel als middel, maar het is vooral een recht van mensen om gezien en gehoord te worden in een vitale democratie.

AAN DE SLAG

■ Participatief werken

Hierboven lieten we zien wat de kracht van participatie kan zijn. Bespreek volgende vragen in je team.

Waarom doen we dit?
Is het een middel, een doel
of een uitgangspunt?

Werken we vandaag al participatief? Hoe doen we dat?
Waar kunnen we nog meer op inzetten?

Wat is de meerwaarde van participatief beweging op gang te brengen? Voor wie is dit een meerwaarde? Voor de mensen zelf, voor de sociale professionals, voor de organisatie, voor de kwestie, ...?

Participatie vormgeven

Nu we weten wat de kracht is van participatie in processen van politisering, nemen we jullie graag mee naar hoe je dat in je praktijk mogelijk kan maken.

■ In naam van, samen met of zelf?

In *Publiek gaan!* onderscheiden de auteurs verschillende benaderingen van participatie. In een **eerste benadering** spreken sociale professionals **in naam van burgers**, waarbij ze als werker zelf aan de slag gaan

met de verhalen en signalen die ze oppikken.

Een mooi voorbeeld daarvan vinden we bij Frouke van Minder is meer vzw , een sociaal renovatielab dat ondersteuning biedt aan minder kapitaalkrachtige eigenaars bij het renoveren van hun woning. Frouke vertelt hoe ze de ervaringen van deze eigenaars zelf collectiviseert en hun perspectief inbrengt op vergaderingen en bijeenkomsten waar zij als betaalde kracht aanwezig is.

Een tweede vorm verwijst naar een proces van bewustwording, waarbij sociale professionals **samen met**

burgers dialogische processen aangaan. Deze benadering sluit sterk aan bij het werk van Paolo Freire.

Een voorbeeld hiervan vinden we terug in de werking van buurtwerk 't Lampeke in Leuven. Op de website lezen we: 't Lampeke wil kansarmoede opmerken en doorbreken en ondersteunt mensen door samen met hen de problemen aan te pakken, door samen met hen op weg te gaan. Als vereniging waar armen het woord nemen, gaan ze rond diverse thema's aan de slag, op aangeven van én samen met mensen in kansarmoede. Sofie, buurtwerkster in 't Lampeke, geeft verschillende voorbeelden van hoe ze dat in hun werking concreet maken. Zoals in het Leuvens collectief tegen armoede, dat onder andere de internationale dag tegen armoede en sociale uitsluiting op 17 oktober organiseert.

Voorbeelden van 'samen met' zien we vaak terug in het opbouwwerk, het jeugd(welzijns)werk en het sociaal-cultureel werk.

Een **derde benadering** bouwt verder op de ideeën van Jacques Rancière die aangeeft dat ieder mens in staat

PAULO FREIRE

De Braziliaanse pedagoog Paolo Freire schreef in 1968 het boek *Pedagogie van de onderdrukten*. Hij was actief in het alfabetiseringswerk, waarmee hij vooral arme en onderdrukte boeren leerde lezen en schrijven. Deze mensen leven in wat Freire 'een cultuur van het zwijgen' noemt: de dominante groep geeft bevelen en legt mensen het zwijgen op. Centraal in zijn kritische pedagogie staat het concept van bewustwording. Freire beschrijft hoe mensen in dialooggroepen zich bewust worden van de politieke situatie waarin ze zich bevinden. Via actie en reflectie bevragen en transformeren ze die realiteit.

is **om vanuit zichzelf en voor zichzelf te spreken**. In een artikel beschrijven Debruyne en Plovie (2025) hoe binnen zelforganisaties mensen met een verhaal van migratie persoonlijk spreken. Vanuit een ondergeschikte positie in de samenleving realiseren ze voornamelijk reële alternatieve praktijken, zoals bijvoorbeeld *La voix des Sans Papiers* in Brussel, waar mensen zonder papieren buddy's met papieren opleiden en zo de verhouding tussen hulpvrager en hulpgever omdraaien.

AAN DE SLAG

■ Startpunt

In deze oefening leggen we je enkele stellingen voor. Je vraagt telkens aan deelnemers om zich te positioneren in de ruimte al naargelang hun antwoord op de stelling. Vraag aan enkele mensen om hun keuze toe te lichten voor de groep en bespreek daarbij de kansen en uitdagingen.

Stelling 1: Welke rol neem je op bij het politiseren van sociale kwesties?

A: stem geven

B: stem heffen

Stelling 2: In mijn politiserende praktijk is er participatie op initiatief van:

- A:** de mensen die de sociale kwestie ervaren
- B:** middenveld, hulp- en dienstverlening
- C:** het beleid

Stelling 3: In onze praktijk:

- A:** politiseren we in naam van mensen die onrecht ervaren
- B:** politiseren we samen met de mensen die onrecht ervaren
- C:** politiseren de mensen zelf

■ Participatieve processen van politisering

Het internet staat bol van participatieve methoden en technieken, vaak nog eens netjes verpakt in een toolbox of knap handboek. Mensen aan het stuur houden doorheen processen van politisering is echter niet louter een technische aangelegenheid, waarbij je als sociale professional simpelweg een of andere creatieve participatieve werkvorm toepast. Participatief werken gaat over de grondhouding van de sociale professional, over hoe je in het veld zelf aan de slag gaat én over hoe je ruimte maakt voor participatie in je organisatie.

Tijdens de praktijktafels leerden we hoe sociaalwerkpraktijken op heel uiteenlopende manieren ruimte maken voor ervaringskennis en hoe ze mensen zelf aan het stuur houden in processen van politisering. Er zijn praktijken die participatiestructuren uitbouwen met bijvoorbeeld werk- en stuurgroepen of advies-

raden. Andere praktijken zetten een basiswerking op en investeren daarbij in nabijheid tot de mensen die onrecht ervaren. We zagen hoe organisaties ervoor kiezen om ervaringsdeskundigen aan te werven als luis in de pels, maar ook hoe organisaties via sociaal-artistiek werk ruimte maken voor de stem van mensen in maatschappelijk kwetsbare posities. Naast structurele manieren om participatie in te bouwen in de organisaties, stellen we vast dat veel organisaties dit louter projectmatig doen.

Om reliëf te brengen in deze verhalen uit de praktijk identificeren we vier elementen die lijken te werken.

Werken vanuit nabijheid

Politisering begint bij mensen die onrecht ervaren of mensen die zich een betere wereld verbeelden. Dat startpunt is cruciaal en leidt tot het eerste element: nabijheid is de motor van politiserend handelen. Zo kopt ook het achtergrondartikel op Sociaal.Net rond politiserend werken als krachtlijn van Sterk Sociaal Werk. In dat artikel lees je hoe Musti van Homie vzw aan de slag gaat met de inbreng van jongeren

Participatief werken gaat over de grondhouding van de sociale professional, over hoe je in het veld zelf aan de slag gaat én over hoe je ruimte maakt voor participatie in je organisatie.

in dak- of thuisloosheid. ‘Onze grieven zijn altijd gebaseerd op de leefsituatie van de jongeren. Vaak is het een opeenstapeling van feiten die ervoor zorgen dat je niet anders kan dan een signaal te geven.’ Ook Sylvia, maatschappelijk werker in een wijkgezondheidscentrum, laat zien hoe verontwaardiging aanzet tot politisering. Die verontwaardiging ontvlamt door te werken vanuit nabijheid. ‘Ik heb de stiel geleerd in het buurtopbouwwerk in Antwerpen. Daar kan je je niet verstoppen als sociaal werker. Daar zitten mensen aan je lijf te trekken. Ze kloppen bij je aan met hun kleine en grote problemen. De verhalen over al die uitsluitingsmechanismen wakkeren enorm veel aan. Je kan niet anders dan daar iets mee doen.’

Deze sociale professionals nemen tijd en ruimte om relaties op te bouwen met de mensen waarmee ze werken. Door empathisch en open te zijn, merken ze op waar mensen echt van wakker liggen, waar ze keer op keer tegenaan botsen of welke ideeën ze willen realiseren. De verbinding met de leefwereld van mensen die onrecht ervaren komt op heel diverse manieren tot stand.

Bij Minder is Meer vzw is het Frouke die als medewerker nauw in verbinding staat met de minder kapitaalkrachtige huiseigenaars. Ze gaat regelmatig langs bij hen en voert er gesprekken over concrete zaken in het kader van de renovatie. Net in die concreetheid ontstaat ruimte voor het verhaal van mensen,

hun perspectief en hun insteek. Zo krijgt ze een unieke inkijk in het leven van de bewoners.

Ook bij de collega's van het straathoekwerk herkennen we duidelijk dat werken vanuit nabijheid. De presentiebenadering is de basis van het straathoekwerk waarbij de werkers het ritme volgen van de straatbewoners. Ze bouwen voor- namelijk op individuele basis een vertrouwensband op en beluisteren vooral de mensen die vandaag de zogenaamde 'niet-participanten' zijn: de gasten die het 'verkloten' en niet langer welkom zijn in de nacht-opvang en het jeugdhuis. 'Net in die verhalen zit zoveel materiaal', geeft Isabelle van Stad Gent aan.

Nabijheid krijgt in 't Lampeke vorm door de basiswerking in het buurthuis. Het is daar waar er ruimte is voor het dagelijks leven. Mensen die binnenkomen met een vraag over hun energiefactuur, hun was willen doen of om gewoon een tas koffie te drinken om niet alleen thuis te

moeten zitten. 'Die ruimte is nodig', zegt Sofie. 'Een plek waar ze gewoon kunnen zijn.' Politiseren vertrekt vanuit de mensen en hun verhalen. Zij zijn de lucifer voor de vlam.

Het werken vanuit nabijheid, het bouwen van relaties en ruimte maken voor ontmoeting is hier telkens de basis. Het gaat over het au sérieux nemen van de ervaringen en dromen van mensen en die als vertrekpunt te hanteren om samen structurele verandering te realiseren. In de gesprekken wijzen de sociale professionals op het vrijwaren van die ruimte en het risico dat ontmoeting en nabijheid als iets louter functioneels aanzien worden, bijvoorbeeld in het kader van toeleiding.

Zo zie je maar hoe je de verschillende krachtlijnen - werken vanuit nabijheid en politiseren - niet kunt scheiden en hoe individueel werk en collectief werken met elkaar verweven zijn.

AAN DE SLAG

■ Nabijheid creëren

Bespreek volgende vragen in je team.

- Hoe realiseer je nabijheid in je team?
- Welke formele en/of informele interventies zet je daar voor op?
- Heb je daarvoor voldoende binding met de leefwereld van mensen waarmee je werkt?
- Wat kan je doen als sociale professional, als team of als organisatie om die verbinding te versterken? Wat heb je nodig om dit te realiseren?

Samen leren

Een belangrijk onderdeel in het proces van politisering is het samen bewust worden dat er een kwestie speelt. Bijvoorbeeld jongeren die elkaar aanspreken over dagelijkse, subtiele opmerkingen en gedragingen die ze ervaren op school en dat samen benoemen als racisme en discriminatie. In die fase kan je verschillende bronnen van kennis samenbrengen om uit te zoeken wat er precies aan de hand is. Individuele ervaringen of dromen verknopen tot

gedeelde, collectieve kwesties. En je kan samen aan dossieropbouw doen: op zoek gaan naar kennis over de beleidsmatige en maatschappelijke context waarbinnen die kwestie zich afspeelt, academische kennis over het thema toevoegen en in kaart brengen welke andere - formele én informele - actoren hier ook actief rond zijn en hen bevragen. Als je deze kennis verbindt met de geleefde ervaringen van mensen zelf, krijg je een sterk onderbouwd dossier. Maar het wordt pas echt krachtig

als je dit samen doet en je samen bewust wordt van de sociale kwestie.

Vanuit Minder is Meer vzw organiseerde Frouke maandelijkse samenkomsten met minder kapitaalkrachtige huiseigenaars die een renovatietraject doorliepen. Ondanks de grote verschillen in tempo's en contexten, ontstond er doorheen die bijeenkomsten wel een soort collectief bewustzijn van wat duurzaamheid voor hen betekende.

Binnen het actieonderzoek in zorgzame buurt Sivari in Leuven keek men kritisch naar het perspectief van de witte middenklasse waarop het idee van zorgzame buurten gestoeld is. Dat idee lijkt voorbij te gaan aan de sociale, ruimtelijke en institutionele breuklijnen die mensen in de buurt ervaren. Om de geleefde ervaringen van buurtbewoners beter te begrijpen, organiseerden ze een sociaal-artistiek project om te spreken over samenleven en samen zorg dragen voor elkaar in de buurt. Ze vertrokken daarbij vanuit plekken die buurtbewoners zelf fijn vonden en wisselden ervaringen uit over zorg dragen voor elkaar en over zorgzame plekken. Samen analyseerden ze deze verhalen en kwamen ze

uit op wat er volgens hen belangrijk is voor hun buurt. Met de glimlach als symbool wezen ze op het belang van gezien en erkend te worden in de buurt.

Samen publiek maken

In *Publiek gaan!* identificeren we drie strategieën om kwesties publiek te maken: een kwestie zichtbaar maken, verandering eisen en verandering zelf realiseren.

Deze strategieën kan je samen bepalen, samen uitvoeren en samen evalueren. Een participatieve aanpak is zoveel krachtiger dan de obligate 'getuigenis' die opgevoerd wordt. En waar niet alles samen kan, is opsplitsen in kleinere stukjes een mogelijkheid. Je kan bijvoorbeeld samen de kwestie bepalen, in kleine groep een strategie uitvoeren of iemand aanstellen als spreekbuis. Daarbij ga je stap per stap bevragen wat haalbaar, wenselijk en nodig is.

In het sociaal-artistiek project dat we hierboven net voorstelden, vertelden buurtbewoners verhalen over het samenleven en samen zorg dragen. Die verhalen kan je beluisteren tijdens een wandeling

Samen zijn, samen leren en samen dingen doen zijn belangrijk om mensen mee aan zet te houden in processen van politisering.

door de buurt. Op plekken die mensen zelf selecteerden omdat ze voor hen van betekenis zijn. Een bankje waar ze tot rust komen, het buurthuis of het portiek van de nieuwe sociale woningen. Met de lancering kwamen Gunter en Davy, twee buurtbewoners waarvan je de verhalen kan beluisteren, duidelijk in beeld in de media. ‘Eindelijk’, zeiden ze, ‘nu hoor je onze stem ook eens. Het moet niet altijd de schepen of burgermeester zijn, hé.’

Ook in Gent komen verhalen tot leven. We haalden hierboven al aan hoe krachtig het kan zijn wanneer straatbewoners zelf het woord nemen tijdens bijeenkomsten en zo de heersende beeldvorming over dak- en thuisloosheid verstoren.

In deze twee voorbeelden herkennen we vooral de strategie waarbij een kwestie zichtbaar gemaakt wordt. Maar ook verandering eisen kan

je samen doen. Op een studiedag van Uit De Marge sprak jeugdwelzijnswerker Francesco over hoe hij samen met jongeren actie voerde tegen de sluiting van een internaat in Landen.

Om de derde ‘prefiguratieve’ strategie - verandering zelf realiseren - te illustreren keren we even terug naar 't Lampeke in Leuven. Daar werken buurtbewoners mee aan de uitbouw van een project *Moving neighbours* en ontwikkelen ze een alternatief voor klassieke modellen van gezondheidspromotie omdat deze modellen niet aanslaan bij mensen in de buurt. Ze willen wel bewegen, maar samen, in een kleine groep. Dit alternatief werken ze in samenwerking met de buurtwerkers en studenten Lichamelijke Opvoeding uit.

Ook bij Formaat zagen we een prefiguratieve strategie, waarbij ze de

gewenste verandering zelf tot leven brachten. In Gent ging het over jongeren die geen ruimte vonden voor hun muziek. Met containers op een werf bouwden ze een tijdelijk jeugdhuis als antwoord op het tekort aan publieke ruimte én op de beeldvorming dat deze jongeren alleen maar overlast veroorzaken. Dit experiment was mogelijk omdat jongeren samen met de vormings-medewerker van Formaat én de medewerker van de jeugddienst van Stad Gent een projectaanvraag indienden bij Wijkbudget Gent.

‘Maar moet onrecht eigenlijk wel altijd verwoord worden door de gasten zelf?’, vraagt een van de sociale professionals aan de rondetafel zich af. Voor de ene persoon is dat helend, maar voor de andere persoon doet dat letterlijk pijn, keer op keer je verhaal vertellen en jezelf blootgeven. Is het dan soms toch niet beter om ‘in naam van’ kwesties publiek te maken? Een terechte vraag en iets wat je als sociale professional steeds af te wegen hebt. Belangrijk hierbij is dat je ook die afweging samen met de betrokken mensen dient te maken. Daarbij moet je oppassen voor

verkleuring, bijvoorbeeld door zelf te beslissen dat mensen nog niet klaar zijn om hun verhaal te doen.

Eigenaarschap en positie

Samen zijn, samen leren en samen dingen doen zijn belangrijk om mensen mee aan zet te houden in processen van politisering. Nog crucialer echter, is de plaats van mensen in het politiseringsproces. Met *Nothing about us without us* wijzen vooral belangengroepen hoe ze mee willen spreken en bepalen. Daarover gaat het vierde element: het eigenaarschap en de positie van mensen die onrecht ervaren.

Om te spreken over de betrokkenheid van mensen die zelf onrecht ervaren, gebruiken we vaak het begrip ‘eigenaarschap’: het gevoel van controle en verantwoordelijkheid en de manier waarop jij je als persoon identificeert met een praktijk of project.

In politiserende processen kunnen verschillende actoren zich eigenaar voelen. Dat kan gaan van de burgers die behoren tot de ‘doelgroep’, de basiswerker, maar ook professionals die een staffunctie of directie-

functie opnemen of in de raad van bestuur van een organisatie zitten. Ook externe actoren kunnen betrokken zijn bij politiseren: bondgenoten waarmee je samenwerkt, het brede publiek, ... Hoe houd je - in een veelheid van betrokken actoren - de mensen zelf aan zet in zo'n proces?

Nog belangrijker: vanuit welke positie zijn mensen hierop betrokken? Blijven ze in het proces in de onderpositie of voltrekt er zich een proces van subjectivatie, waarbij mensen hun toegewezen positie afwerpen en politiek actor worden, zoals de Franse filosoof Rancière dat benoemt?

Binnen Brugge Dialoogstad is er bijvoorbeeld specifiek gekozen voor een co-voorzitterschap. Een persoon met armoede-ervaring en een persoon zonder armoede-ervaring vormen samen een duo en trekken samen aan de kar rond het armoedebeleid in Brugge.

Om de positie van mensen extra op scherp te krijgen, doen we beroep op het onderscheid dat we in wetenschappelijke literatuur vinden tussen *invited spaces of participation* en *claimed spaces of*

participation. In de eerste ruimte zijn het betaalde krachten die mensen uitnodigen om te participeren. Denk aan ruimtelijke planners en jeugdwerkers die jongeren uitnodigen op een inspraakmoment rond de invulling van een speelplein, maar ook aan sociale professionals die buurtbewoners samenbrengen om de woonproblematiek te bespreken.

In de tweede plaats zijn het de mensen zelf die ruimte opeisen, bijvoorbeeld door een online video over etnische profilering door politie, een boek over geweld en menselijke onwaardigheid in de geestelijke gezondheidszorg of groepen zoals *La Voix des Sans Papiers* in Brussel. Hoe kan je als sociale professional democratisch handelen als je werkt binnen zo'n *invited space*? En wat is jouw rol ten aanzien van *claimed spaces of participation*?

Een kanttekening die we willen maken is dat we er best over waken dat participatie niet het nieuwe moeten wordt. De realisatie van rechten kan niet afhangen van het al dan niet participeren van de zogenaamde doelgroep. Kijk maar naar de sociale zekerheid bijvoorbeeld, die eigenlijk *without us* is opgebouwd.

AAN DE SLAG

■ Wie is betrokken?

Kijk eens kritisch naar een eigen praktijk van politisering door in kaart te brengen wie wanneer betrokken is. Geef in onderstaand schema aan welke actoren betrokken zijn bij het proces van politisering en in welke fase.

Praktijkvoorbeeld:				
	DOELGROEP	BASISWERKER	STAF	
Onrecht oppikken				
Onrecht analyseren				
Beslissen om publiek te gaan				
Strategie bepalen				
Strategie uitvoeren				
Evalueren				

	DIRECTIE	RVB	NETWERK	ANDEREN

Bespreking

- Wat leren we hieruit voor onze eigen organisatie?
- Wat leert dit schema ons over participatie, betrokkenheid en eigenaarschap? Welke mogelijkheden benutten we vandaag al wel? Waar laten we kansen liggen?
- Wat is de plaats van de mensen die onrecht ervaren in dit verhaal?
 - Wie bepaalt het thema waarover gesproken wordt?
 - Wie beslist er om al dan niet publiek te gaan?
- Wie loopt er voorop? Wie dreigt vergeten te worden?
- Vanuit welke positie spreken mensen in dit proces?
- Hoe kunnen we mensen beschouwen als partner in politisering? Maar ook: hoe kunnen zij ons als sociale professional zien als een partner in politisering? Wat is daarvoor nodig?
- Hoe kunnen we de betrokkenheid en het eigenaarschap versterken?

Aandachts- punten

Vandaag kom je overal participatie tegen: van beleidsteksten en subsidieaanvragen tot technieken en praktijken. Maar is een participatieve praktijk per definitie ook een politiserende praktijk? In een kritische lezing over participatie in de jeugdhulp stelt Rudi Roose (2025) dat alvast in vraag. Participatie, zo geeft hij aan, is in eerste instantie bedoeld om de hulpverlening beter te maken. Het wordt ingezet als pacificatie en om de rust te bewaren. Organisaties en sociale professionals zien het als een menu van participatie waaruit ze iets kunnen pikken. Wat je krijgt, is een voorspelbaar proces met een voorspelbare uitkomst. Bovenal wijst hij op het feit dat participatie vandaag al te vaak ingevuld wordt vanuit een inpassingslogica die de bestaande machtsverhoudingen in stand houdt en vanuit dominante opvattingen over wie of wat ‘goede cliënten’ zijn. Dit alles staat haaks op de kernidee van politisering en onze zoektocht naar hoe we mensen die onrecht ervaren zelf aan zet kunnen houden in processen van politisering.

Daarom gaan we hier dieper in op enkele aandachtspunten bij het participatief vormgeven van processen van politisering.

■ Echte participatie?

Participatie is al jaren een buzzwoord in sociaalwerkpraktijken en wordt door iedereen te pas en te onpas gebruikt. Maar spreken we wel altijd over hetzelfde? Het opbouwwerk in Vlaanderen maakt een onderscheid tussen instrumentele en principiële participatie en maakt daarmee duidelijk dat er verschillende visies zijn om naar participatie te kijken.

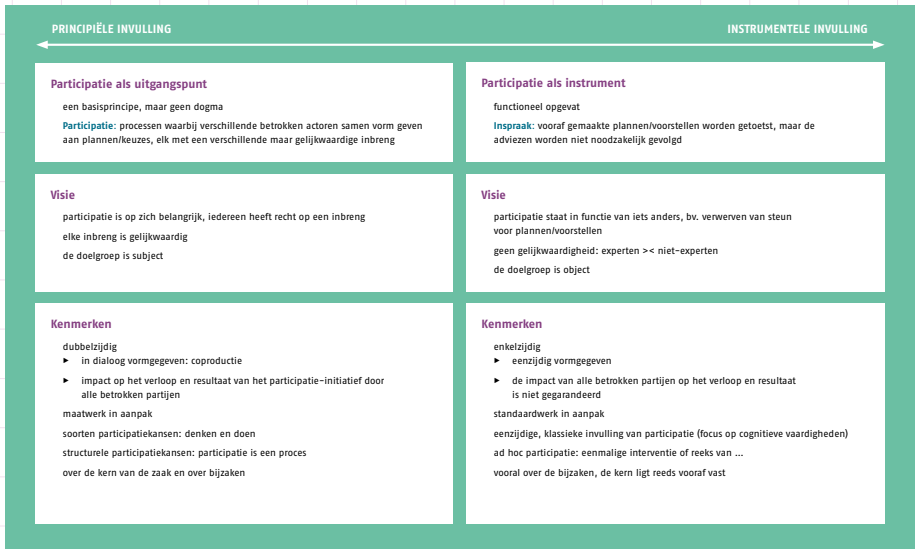
Aangezien politiserend werken net gaat over het doorbreken van de bestaande orde in de samenleving, is het cruciaal om participatie als uitgangspunt te nemen. Een instrumentele kijk op participatie houdt de bestaande verhoudingen in stand, terwijl een principiële invulling deze verhoudingen in vraag stelt.

AAN DE SLAG

■ Uitgangspunt of instrument?

Bekijk dit schema met het onderscheid tussen een instrumentele en principiële invulling van participatie. Vergelijk dit met de manier waarop je in je eigen organisatie werkt aan politisering. Welke vorm van participatie is op jouw praktijk van toepassing? Wat zijn de voor- en nadelen daarvan?

Vragen voor verdere reflectie:

- Wie bepaalt de thema's waarrond gepolitiseerd wordt?
- Wie bepaalt de vorm van participatie?
- Wie bepaalt het kader?
- Wie beschouwen we als 'expert' in deze praktijk?
Hoe verhouden de betrokken actoren zich tot elkaar?
- Hoe kijken we naar non-participatie? Hoe gaan we hier mee om?
- Hoe krijgt de communicatie vorm in deze praktijk?
Is er sprake van eenrichtingsverkeer of tweerichtingsverkeer?

■ Positie?

Hoewel we hierboven het belang van eigenaarschap en positie al onderstreepten, willen we toch nog extra aandachtspunten meegeven. Ondanks het feit dat politisering een strategie van hoop is, is het verre van evident om de normaliserende macht in de samenleving te doorbreken, omdat we dit vaak vanuit een minder machtige positie moeten doen. Als je vanuit die positie de normaliserende macht in vraag stelt, die in wezen gericht is op het in stand houden van de manier waarop we de dingen organiseren en benoemen, word je vaak weggezet als ‘de lastige’ of genegeerd onder het mom van ‘niet belangrijk’.

Met andere woorden: de positie van waaruit je spreekt doet ertoe!

Evenwaardige kennis

Hoe kijken we naar kennis en welke kennis beschouwen we als waardevol? Participatie ernstig nemen in processen van politisering houdt in dat de ervaringskennis van mensen uit de zogenaamde doelgroep evenwaardig is aan de kennis van sociale

professionals of andere kennis van betrokken actoren. Hoewel we gemakkelijk claimen dat alle vormen van kennis evenwaardig zijn, zien we in realiteit toch vaak iets anders gebeuren. We wijzen hiervoor al snel met de vinger naar beleid of naar andere organisaties, maar ook binnen de eigen organisaties ligt er op dat vlak nog veel werk.

‘We nemen het mee’ is vaak de reactie van sociale professionals op verhalen die mensen inbrengen over pakweg uitsluiting in het onderwijs vanwege zogenaamde gedragsproblemen. In realiteit horen mensen nadien vaak niets meer. Dit is een voorbeeld van hoe sociale professionals ervaringskennis degraderen. Zo riskeer je het proces van politisering los te knippen van de persoon die aan de start ervan ligt. Een ander voorbeeld is dat het vaak de coördinator zelf is die beslist of er gepolitiseerd zal worden over een kwestie en niet de mensen die in hun dagdagelijkse realiteit de lasten dragen.

Als we iets over positie willen zeggen, moeten we het natuurlijk over ervaringskennis hebben. Vandaag draaien in diverse organisaties ervaringsdeskundigen mee

als vrijwilliger of als betaalde kracht, waarbij ze onder andere een brugfunctie vervullen, leefwereldperspectief inbrengen, maar ook beleid beïnvloeden of de luis in de pels zijn door de bestaande manier van werken in vraag te stellen. Kunnen we het inbrengen van ervaringsdeskundigheid beschouwen als een politiserende praktijk? Hoeveel ruimte wordt daarvoor gecreëerd? Kan de inbreng van ervaringsdeskundigheid ook echt verstorend werken?

Hoewel we sterk geloven in de kracht van ervaringsdeskundigheid, zien we dat hun kennis in de praktijk te weinig wordt meegenomen. Ook de randvoorwaarden voor een goede ondersteuning worden onvoldoende vervuld, waardoor hun meerwaarde niet ten volle tot uiting kan komen. Ervaringsdeskundigen worden vaak gereduceerd of vastgezet in hun positie, in een verplicht vrijwillig kader, onderbetaald en zonder doorgroeimogelijkheden. Zo blijven ze opgesloten zitten in een onderpositie. Ervaringskennis wordt nog steeds als minderwaardig gezien ten aanzien van andere bronnen van kennis. Bovendien is het de dominante orde die deze positie bepaalt.

Positie in de context van ‘new public management’

Diverse auteurs wijzen op huidige ontwikkelingen in beleid en samenleving, maar zeker ook in het sociaal werkveld zelf, die het belang van positionaliteit ondermijnen. In wat we noemen een ‘neo-managerialistisch perspectief’ op sociaal werk is er een strikte scheiding tussen de expertpositie van de sociale professional en de niet-expertpositie van de ‘gebruiker’ van een sociale dienst.

Ook de huidige tendens van geformaliseerde partnerschappen en projecten van intersectorale samenwerkingen in en buiten het sociaal werkveld vormt een bedreiging voor de positie van mensen die onrecht ervaren. Hoeveel ruimte is er in dergelijke netwerken voor de stem van de mensen zelf? In de context van eerstelijnszones spreekt men bijvoorbeeld over de cluster ‘PZON’ als het gaat over participatie van ‘personen met een zorg- en ondersteuningsnood’. Ondanks de goede bedoelingen worden mensen letterlijk aangesproken met een afkorting en worden ze in sommige praktijken weggezet in een PZON-cluster zonder echte beslissingsmacht.

Je ziet medewerkers zoeken naar hoe ze ‘moeilijk bereikbare groepen’ kunnen betrekken op beleid en praktijk. Wat op zich goed is natuurlijk, want dat lijkt erop te wijzen dat ze zich bewust zijn van het feit dat ze groepen mensen niet bereiken. Alleen zegt dit misschien meer over de werking dan over de doelgroepen zelf. Als de toegankelijkheid van organisaties daalt en sociale professionals weinig tijd en ruimte hebben om naar buiten te trekken, dan is een logisch gevolg daarvan dat groepen minder bereikbaar worden.

Ongelijke machtspositie

In veel contexten waar je participatieve verandering op gang wil brengen, is de macht ongelijk verdeeld. Een voorbeeld bij uitstek is de invulling van de publieke ruimte. Dat is vaak een proces waar een hele waaier van actoren bij betrokken is: lokale politici en ambtenaren, ruimtelijke planners en architecten, projectontwikkelaars en buurtbewoners, lokale handelaars of gebruikers van die publieke ruimte. Zeker in contexten met veel druk op de openbare ruimte is dit een hele uitdaging.

‘Wie het meest nood heeft aan publieke ruimte, heeft die het minst’, zo kopte een [artikel](#) van Marjan Moris op Sociaal.Net. We vermoeden dat je wel kan aanvoelen hoe macht verdeeld is in dit soort processen: veel macht bij beleidsmakers, projectontwikkelaars en mensen met specifieke technische expertise als planners en architecten en veel minder macht bij mensen in maatschappelijk kwetsbare posities. Voorbeelden van machtsongelijkheid zijn het bewust plaatsen van armleuningen zodat banken niet kunnen gebruikt worden om te slapen of pleintjes ontwerpen met een schuine en/of oneffen ondergrond zodat jongeren er niet kunnen voetballen of skaten. Dit wordt ook omschreven als ‘vijandige architectuur’.

In diverse projecten zien we opbouwwerkers van SAAMO Antwerpen aan de slag gaan met die ongelijke machtspositie en het werkelijk publiek maken van [ruimte](#) . Ze zijn actief betrokken in stadsvernieuwingprojecten, denken mee na over de herverdeling van ruimte of werken aan het activeren van onderbenutte ruimte. In dit soort contexten zie je sociale

professionals balanceren: ze zetten in op verbinding maken tussen de diverse actoren en bewustwording over het verschil aan perspectieven rond de tafel, maar gaan tegelijk de belangen verdedigen van groepen die recht hebben om iets te zeggen, maar niet de macht hebben om dat te doen. Bijvoorbeeld omdat ze niet over de nodige technische expertise beschikken of hun manier van spreken niet aansluit bij de geijkte vormen van inspraak en participatie.

We spraken ons eerder al kritisch uit over de technische benadering van participatie. Wie daaraan wil ontsnappen, komt al snel uit bij een participatieve basishouding als belangrijke voorwaarde om gelijkwaardigheid te realiseren. Alleen mogen we die participatieve basishouding niet als enige oplossing zien. Het gaat volgens ons ook over de positie die mensen toegewezen krijgen of claimen binnen de organisatie zelf of het proces waarbij ze betrokken zijn. Zitten ze in de raad van bestuur? Zitten ze mee aan tafel om activiteiten te plannen?

■ Over welke stem hebben we het eigenlijk

Over participatie wordt vaak heel romantisch gedaan, maar wie al eens echt participatief gewerkt heeft, weet dat het veel meer omvat dan ‘samen rond het kampvuur zitten’. Het is tijd en ruimte maken voor verschillende perspectieven in een context waarin macht ongelijk verdeeld is.

Daarom is het belangrijk om tijdens politisering aandacht te hebben voor zogenaamde lastige stemmen en voor non-participatie. De twee Gentse collega's aanwezig op de praktijktafel stipten dit al aan. Als straathoekwerker beluister je vooral de niet-participanten in de samenleving, de mensen die op plekken niet meer welkom zijn. Ook Thomas geeft aan hoe hij vanuit Formaat er bewust voor kiest om te werken met jongeren die geen aansluiting vinden bij de plaatselijke jeugdvereniging of cultuurorganisatie.

We hebben de neiging om non-participatie toe te schrijven aan de mensen die ‘niet willen deelnemen’.

Je hoort sociale professionals dan spreken over moeilijk bereikbare groepen en dingen zeggen als ‘we hebben ze uitgenodigd maar ze komen niet’.

Zegt die non-participatie niet vooral veel over degene die participatie organiseert? Wat leren we uit de ervaringen van mensen die niet lijken deel te nemen aan de samenleving? Hoe kunnen we hun ervaringen van uitsluiting begrijpen als een probleem van de sociaalwerkpraktijk, organisatie of samenleving en niet als een individuele keuze?

Drie elementen zijn daar volgens ons van belang. Als eerste lijkt participatie heel vaak te gaan over burgerparticipatie, dat wil zeggen: participatie van mensen die wettelijk gezien burgers zijn van een staat. Op die manier vernauwt je het kader voor participatie tot de welvaartsstaat en sluit je een groep mensen - de zogenaamde *denizens*, *sans papiers*, *clandestienen* - per definitie uit. Sociaal werk heeft als mensenrechtenberoep ook een opdracht naar die groep toe en

dient net aandacht te hebben voor wie buiten die welvaartsstaat valt.

Een tweede element gaat over onzichtbaarheid. Daarmee bedoelen we dat mensen en groepen én de sociale kwesties waar zij tegenaan botsen, niet zichtbaar zijn voor sociale professionals, beleidsmakers of de samenleving als geheel. Dat is voor ons nog iets anders dan ‘moeilijk bereikbaar zijn’. Ook hier ligt een opdracht voor het sociaal werkveld: je moet blijven inzetten op het zoeken van die ‘onzichtbaren’, door hen proactief te bereiken en te zien als volwaardige burgers, bijvoorbeeld via werkvormen als straathoekwerk.

Door politiserend te werken kan je deze mensen en hun verhalen terug zichtbaar maken. We zien hier enkele mooie voorbeelden van in onderzoek, bijvoorbeeld de tellingen van dak- en thuisloosheid die het heersende beeld uitdagen en laten zien hoe jongeren op sofa's slapen, mensen in garageboxen leven en er ook mensen zijn die dak- en thuisloos zijn in kleinere gemeenten. Onderzoek naar gezinshereniging en gezinnen op de vlucht brengt dan weer andere verhalen aan het licht.

Ook sociaalwerkpraktijken zelf zien we hierop bewegen.

De Belangenbond van Saamo Gent komt op voor de mensen in preciaire arbeidssituaties, zoals de schoonmakers die in onderaanneming van Stad Gent werken. Deze mensen en hun ervaringen zijn onzichtbaar. Hun ervaringen worden gecollectiveerd, onder andere in een infofiche met als doel concrete verbetering op vlak van sociale regelgeving en beleid. Naast deze groep zijn er nog zoveel groepen die volledig buiten beeld zijn.

Tot slot: hoe kunnen we zogenaamd ‘lastig gedrag’ beschouwen als een vorm van politiek handelen en daarmee aan de slag gaan in processen van politisering? Het was onder meer Femke Kaulingfreks die in haar boek *Straatpolitiek* een lans breekt om het lastig gedrag van Amsterdamse jongeren te zien als een vorm van burgerschap en betrokkenheid op de samenleving, net omdat ze geen toegang hebben tot klassieke participatiekanalen.

Om dat mogelijk te maken moet je als sociale professional voorbij je eigen perspectief op participatie

kijken. Mensen kunnen op heel verschillende manieren laten horen waar ze mee bezig zijn, via taal maar vooral ook in hoe ze handelen: door letterlijk de deur dicht te doen als je de hulpverlener even niet meer wil zien, door verstek te geven, door enthousiast mee te werken. Participatie gaat over denken en spreken maar ook over doen.

Wat leren we uit de ervaringen van mensen die niet lijken deel te nemen? Hoe kunnen we hun ervaringen van uitsluiting begrijpen als een probleem van de sociaalwerkpraktijk, organisatie of samenleving en niet als een individuele keuze?

AAN DE SLAG

■ Iedereen mee

Bespreek in je team volgende vragen rond non-participatie, onzichtbaarheid en een brede invulling van participatie.

Onzichtbaarheid

- Welke doelgroep(en) en/of welke kwesties heb je als organisatie niet in beeld?
- Wat is er nodig om dit wel in beeld te krijgen?

Brede invulling van participatie

- Hoe kunnen mensen hun stem laten horen in jouw organisatie?
- Welke manieren (h)erken je vandaag in je organisatie? Welke uitingen nemen jullie wel mee? Welke (nog) niet? Wat kan je hieraan zelf veranderen?
- Waar kunnen ze terecht met ideeën, klachten, complimenten, vragen, ...? Hoe helder is dit voor hen? Hoeveel tijd maak je ervoor?

Non-participatie

- Hoor je het jezelf al eens zeggen ‘Ik nodig ze uit, maar ze komen niet’? Geef een concreet voorbeeld hiervan.
- Hoe kijken we naar ‘non-participatie’? Hoe gaan we hier mee om?
- Wat zijn mogelijke drempels binnen jouw werking die maken dat je de beoogde mensen niet bereikt? (Denk aan de 9 B’s van toegankelijkheid)
- Wanneer is het je wel gelukt om zagezegd ‘moeilijk bereikbare groepen’ te bereiken? Wat heeft daarvoor gezorgd?
- Breng je regelmatig in kaart wie je (nog) niet bereikt? Welke mensen bereik je vandaag niet in je proces van politisering?
- Heb je zicht op waarom je mensen niet bereikt? Welke oorzaken zie je zelf?
- Als je het vandaag niet weet: hoe kan je hier meer zicht op krijgen?

■ Randvoorwaarden

Om participatief verandering op gang te brengen moeten enkele randvoorwaarden vervuld worden. We gaan eerst in op de grondhouding van de sociale professional, vervolgens op de veilige context waarbinnen dit kan gebeuren en tot slot op de democratische organisatie als randvoorwaarde op mesoniveau.

Grondhouding

Tijdens het lezen dacht je wellicht zelf al vaak: dit heeft toch echt te maken met de grondhouding waarmee sociale professionals in het veld staan. Helemaal juist! In het derde cahier uit deze reeks, over de stimulerende en remmende factoren voor politisering, schrijven we uitgebreid over factoren die zich situeren bij de sociale professional zelf: zijn of haar professionele rol en rolopvatting, democratische ethiek en maatschappijvisie. Daarin lees je ook vijf cruciale aandachtspunten:

- Ben je betrouwbaar?
- Ben jij alert genoeg?
- Beschouw je de mensen waarmee je werkt als gelijkwaardig?
- Sta je aan hun kant?
- Ben je je bewust van je eigen bevoorrechte positie?

Doorheen deze aandachtspunten zie je hoe nauw politisering, participatie en positie met elkaar verbonden zijn. Het gaat over (h)erkennen van verschillende bronnen van kennis, het alert beluisteren, maar ook het blijvend in dialoog gaan met de mensen en groepen die betrokken zijn. Daarbij is oog hebben voor de positie van waaruit ze spreken dus ook een belangrijk element.

Vanuit het handboek *Burgers betrekken* van Avansa Kempen kunnen we daar nog specifieke aandachtspunten aan toevoegen. In hun beschrijving herken je een duidelijke sociaal-culturele invulling die andere sociaalwerkpraktijken kunnen uitdagen en inspireren:

- goesting hebben en aanwakkeren
- openstaan voor burgers en dialoog
- denken van onderuit

Veilige ruimte

Naast de grondhouding is er ook nood aan een veilige context. Je werkt immers met mensen die onrecht ervaren, die overleven en soms zelfs lijnrecht tegenover elkaar staan. Om het belang van

die veilige ruimte wat op scherp te stellen, grijpen we terug naar de vier centrale elementen:

1. Werken vanuit nabijheid. Dat lijkt evident, maar mensen geven niet zomaar hun leefwereld prijs. Er is tijd en ruimte nodig om te verbinden en wederzijds vertrouwen op te bouwen, zeker voor mensen die onrecht ervaren en die in hun leven al heel vaak teleurgesteld werden door sociale professionals.
2. Samen leren. In contexten van ongelijke machtsverhoudingen vraagt dit samen leren om bijzondere aandacht. Enerzijds je eigen verhaal inbrengen en uitgedaagd worden door andere verhalen, anderzijds ook geconfronteerd worden met wat je nog niet weet en nog te ontdekken hebt.
3. Samen publiek maken. Ook dit is een spannende onderneming: kwesties zichtbaar maken betekent dat je zelf ook zichtbaar wordt. En dat je tegenwind kan krijgen.
4. Eigenaarschap en positie. In contexten waar mensen vooral ‘politieke onrechtvaardigheid’ meemaken, is er altijd een risico verbonden aan een positiewissel. Kan ik dit waarmaken?

We zien sociale professionals heel wat strategieën inzetten om die veilige context te creëren. Ze organiseren bijvoorbeeld werkgroepen waar mensen met ervaringskennis samen aan een dossier werken. Of ze bereiden gesprekken met beleidsmakers of lezingen samen voor, of bouwen verschillende vormen van betrokkenheid in.

Wees waakzaam voor verkleutering. ‘Ze zijn er nog niet klaar voor’, horen we sociale professionals al eens zeggen. We moeten niet in naam van mensen beslissen of en hoe ze betrokken willen zijn bij het proces van politisering. Ga in gesprek over de kansen en valkuilen en zoek samen uit wat mogelijk is.

Om die veilige context te realiseren is er tijd en ruimte nodig. Iedereen wijst op het belang van ‘samen met’ politiseren, maar ze geven tegelijk aan dat er binnen het kader waarin

ze werken geen ruimte is om dat concreet vorm te geven. Het wordt nog minder evident als er ook voor politiserend werken op zich eigenlijk geen tijd en ruimte is.

Zo krijgt een organisatie bijvoorbeeld alleen middelen van de stad om noodhulp te voorzien, maar niet om participatief aan de slag te gaan met mensen. Voor participatie zijn er geen subsidies, waardoor het in de praktijk moet gebeuren tussen de soep en de patatten. Of het is werk dat er zomaar bovenop komt, net zoals sociale professionals het 'vertegenwoordigingswerk' er ook vaak bovenop nemen.

Sommigen geven aan dat ze vandaag als organisatie overspoeld worden door mensen die langskomen met vragen. Onder meer door de ontoegankelijkheid van diverse diensten komen mensen terecht bij basiswerkingen met papierwerk dat ze niet ingevuld krijgen of met vragen die onbeantwoord blijven. Organisaties zijn zoekende naar hoe ze daaraan tegemoet kunnen komen en tegelijk 'het echte werk' - zijnde de krachtenlijnen van Sterk Sociaal Werk en het politiserend werken - kunnen blijven doen. Anderen zeggen dat er enkel

binnen een project echt ruimte is om 'samen met' te politiseren, al voelt zo'n per definitie tijdelijke ademruimte wel heel dubbel.

Gelukkig is er in specifieke werkvelen wel echt nog ruimte. Zo merken de medewerkers van Avansa op dat zij wel nog lange processen kunnen lopen en tijd en ruimte hebben om vanuit nabijheid te werken. In het opbouwwerk zit participatie verankerd in het agogisch versterkingsproces en is net de verbinding tussen de agogische en politieke kernopdracht cruciaal voor het samen politiseren. Ook de zes criteria van de verenigingen waar armen het woord nemen, wijzen op de nodige tijd en ruimte. Al moeten we ook hier waakzaam zijn: 'We maken ons zorgen over een discours dat publieke steun zoekt om de ruimte voor middenveldorganisaties in te perken', lezen we als conclusie in het kennisdossier van Socius rond de civiele ruimte.

Democratische organisatie

Hoe kan je als organisatie actief gaan stimuleren om participatief verandering te realiseren? Een inspirerend kader daarvoor vinden

Er is meer nood aan actie dan aan nog maar eens een nieuw hulpverleningsaanbod. Het is in die actie dat er ruimte ligt voor het participatief in beweging komen. Je neemt de vraag van mensen au sérieux en zet hen mee aan het stuur.

we bij [Naert en Grymonprez](#) (2024). In democratische organisaties staan vier elementen centraal: connectie, positie, coalitie en actie. Dat kader biedt enkele belangrijke richtingaanwijzers voor politiserende organisaties, maar biedt geen stappenplan met een opsomming van technieken die je kan toepassen. Het gaat ook niet over het afschuiven van de politiserende opdracht naar één bepaalde medewerker. De weg inslaan die Naert en Grymonprez beschrijven, is ook geen vrijblijvende keuze die je zomaar maakt, maar vraagt om grondige verschuivingen binnen de organisatie.

Een eerste element gaat over het centraal stellen van **connectie** in de beleidsvoering. De kennis van de sociale professionals aan de basis

doet er toe. Net als de doorleefde ervaringen van concrete situaties van onrecht. Hoe kan je deze bronnen van kennis (terug) centraal zetten in je organisatie? Connectie gaat volgens hen over mede-eigenaarschap en het verhogen van het democratisch gehalte van de organisatie. Dit vraagt om reflectie over het systemische van de organisatie.

In reactie op de manier waarop veel organisaties vandaag georganiseerd zijn, vraagt dit volgens hen een tegenbeweging. Een belangrijk kenmerk van die tegenbeweging is het onderling debat binnen de organisatie, waarbij inhoudelijke conflicten als een meerwaarde gezien worden en niet als een probleem. Om dat te realiseren stellen Naert en Grymonprez dat er een andere organisatietaal gesproken moet

worden, dat functiebegrenzings van sociale professionals minder strak moeten zijn en dat er nood is aan een organisatiecultuur en aan leiderschap die vertrekken vanuit betrokkenheid en inhoud.

Het tweede element, **positie**, stelt de vraag: aan welke kant sta jij?

Het gaat over je zowel intern als extern uitspreken en daarbij risico's durven nemen. Het draait ook om wat deskundigheid precies betekent in de organisatie en welke actoren erkend worden om mee na te denken over probleemdefinities en oplossingen. Wie beslist er met andere woorden waarover het moet gaan en hoe plaatsen we dit in het publieke debat?

Coalitie is het derde element. Netwerkvorming in het sociaal werkveld is vandaag vaak gericht op het controleren en beheersen van individuele problemen van mensen. Naert en Grymonprez schuiven een andere vorm van samenwerking naar voren. Het gaat voor hen over coalities die vertrekken vanuit thema's die mensen bezighouden. Die coalities krijgen van onderuit vorm, samen met de mensen die onrecht ervaren. Ze ontwikkelen ook reële praktijken en wegen op het debat.

We wezen er hierboven al op dat in geformaliseerde netwerken de stem van mensen die onrecht ervaren snel ondergesneeuwd raakt. In cahier 2 *Samen het verschil maken* laten we zien hoe je coalities kan uitbouwen en hoe je dat 'samen met' mensen kan doen.

Tot slot moet het volgens Naert en Grymonprez gaan over actie. Sociaalwerkpraktijken die problemen van mensen individualiseren en psychologiseren, ontwikkelen een nieuw hulpverleningsaanbod als antwoord op die problemen. En zo ontstaat er een nieuwe set van begeleidingsgesprekken, een nieuw groepsaanbod, ... Vanuit een fundamenteel ander perspectief op problemen van mensen - de oorzaak van individuele problemen situeert zich op het collectieve niveau - is er meer nood aan actie dan aan nog maar eens een nieuw hulpverleningsaanbod. Het is in die actie dat er ruimte ligt voor het participatief in beweging komen. Je neemt de vraag van mensen au sérieux en zet hen mee aan het stuur.

Met de juiste grondhouding, voldoende tijd en ruimte voor het opbouwen en bewaken van een

veilige context én een democratische organisatie, vervul je al enkele belangrijke randvoorwaarden om participatief verandering op gang te brengen. Voor wie nog meer wil lezen: in het cahier *Stimulerende*

en remmende factoren komen nog tal van andere factoren aan bod. We situeren ze daar op niveau van de sociale professional, de organisatie, het beleid en/of de maatschappij.

AAN DE SLAG

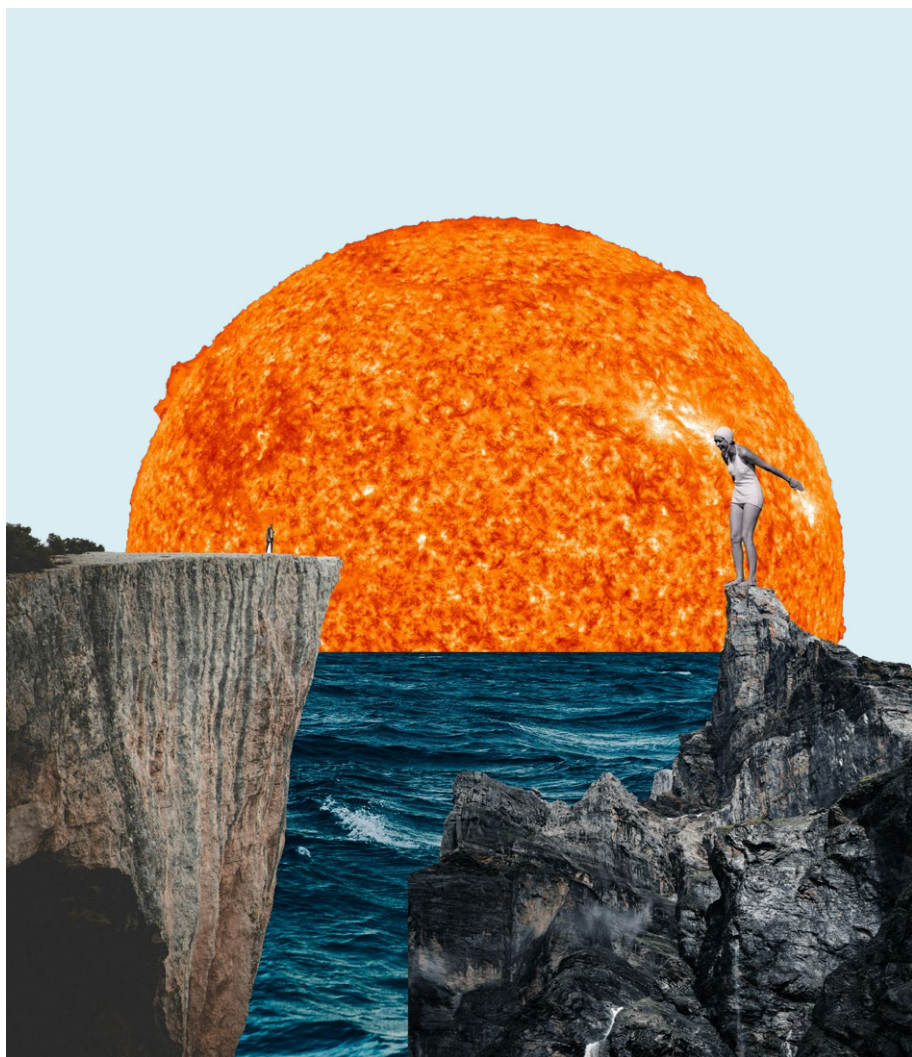
■ Vervuld of niet?

In de tekst hierboven identificeren we randvoorwaarden om participatief verandering op gang te brengen. Volgende vragen kunnen je helpen om daar in je team over te spreken.

- Nodigt je eigen grondhouding en die van je collega's uit om samen aan de slag te gaan met mensen die onrecht ervaren?
- Slagen jullie erin om een veilige context te creëren om samen te politiseren? Wat draagt daartoe bij? Wat staat er in de weg?
- Is er voldoende tijd en ruimte om dit vorm te geven? Hoe kan je die tijd en ruimte opeisen? Wat is er nodig om die tijd en ruimte te vergroten?
- Hoe krijgt connectie, positie, coalitie en actie vorm in je organisatie? Wat wil je behouden? Wat wil je versterken? Wat wil je echt veranderen?

Uitdagingen

Doorheen de gesprekken met sociale professionals uit diverse sectoren kwamen we altijd uit op een bepaalde dubbelheid: enerzijds het besef dat het waardevol en krachtig is als we ‘samen met’ politiseren, maar anderzijds dat we op te veel praktische obstakels botsen om dit ook effectief te realiseren.

Die uitdagingen kwamen hier al ruim aan bod. Sociale professionals opereren vaak in een context van *new public management* of neo-managerialisme. Dit vertaalt zich in praktijken die focussen op efficiëntie, effectiviteit, controle en beheersing en leggen veel nadruk op de individuele verantwoordelijkheid van ‘de cliënt’. Dergelijke praktijken zijn vaak minder responsief naar onderbediende groepen toe en reproduceren in feite uitsluiting en ongelijkheid, in plaats van deze tegen te gaan. Je voelt al dat er in deze contexten slechts beperkte ruimte is voor participatie en eigenaarschap en dat er van gelijkwaardige posities en bronnen van kennis amper sprake is. De vraag hoe je in deze context überhaupt kan politiseren, is voer voor verdere ontwikkelingen in praktijk en onderzoek en misschien ook voor een volgend cahier.

In wat volgt zoomen we in op enkele uitdagingen die tijdens de praktijktafels en vormingen aan bod kwamen.

■ Politiseren vanuit een uitzichtloze en machteloze situatie

Samen een kwestie publiek maken klinkt mooi op papier, geeft een straathoekwerker aan, maar mensen zitten vaak in zo’n uitzichtloze situatie. Ze hebben een rugzak vol negatieve ervaringen van niet gehoord worden en het gevoel te krijgen er niet toe te doen. Ze dan ‘gewoon’ even meenemen kan zelfs zeer negatieve effecten hebben voor de persoon in kwestie.

Die uitzichtloosheid en machteloosheid zetten het gevoel van actorschap of *sense of agency* onder druk. Ook Sofie van ‘t Lampeke onderstreept dit: ‘Heel veel van onze mensen zijn gewoon bezig om van dag tot dag te overleven en bezitten niet een soort van strijdvaardigheid om voor de zaak te gaan.’

Heel veel van onze mensen zijn gewoon bezig om van dag tot dag te overleven en bezitten niet een soort van strijdvaardigheid om voor de zaak te gaan.

Hoe kan je daar dan als sociale professional mee omgaan?

Isabelle van Straatpraat volgt daarin sterk het ritme van de straatbewoners zelf. Ze kunnen die dag zelf nog beslissen of ze meegaan of niet. Als ze meegaan naar een publiek moment ontstaat er een stukje magie, maar het is net zo goed oké als ze kiezen om niet te komen. Ook andere professionals geven aan dat ze precies omwille van de situatie waarin mensen zich bevinden, ervoor kiezen om te politiseren ‘in naam van’.

In het cahier *Samen het verschil maken* laten we zien dat het vormen van coalities met bondgenoten een wezenlijk verschil maakt om samen kwesties publiek te maken en verandering te realiseren.

■ Geen collectief

Politiseren gaat bijna altijd over collectiviseren: individuele verhalen versmelten tot collectieve kwesties, samen onderzoeken, samen kwesties publiek maken. Alleen komt dat ‘collectief’ er meestal niet vanzelf.

Binnen Minder is Meer vzw botste Frouke op de grote verschillen binnen de groep, wat het moeilijk maakte om echt te gaan collectiviseren. Ze legt uit hoe mensen wisselende tempo's hebben, in andere fases in het renovatietraject zitten, maar zich vooral ook wisselend identificeren. Zo zag niet iedereen zichzelf als een persoon in een armoedesituatie. Een echt ‘wij-collectief’ vormen lukt dan alleen als er voldoende tijd en middelen zijn om dat te gaan ondersteunen.

Ook mensen die dak- en thuisloos zijn in een stad als Gent, zijn geen groep op zich, vult Isabelle aan. Er is gewoon zoveel verscheidenheid binnen die groep. 'Het is in een basiswerking geen evidentie om mensen samen te zetten en daar een collectief van te maken.'

Dit horen we bij meerdere sociale professionals die in een buurthuis of andere gastvrije plek actief zijn. Het zijn plaatsen waar mensen binnenwandelen, elk met een eigen verhaal. In die basiswerking is er ruimte voor dat verhaal, maar het echt collectiviseren komt vaak pas tot stand binnen een projectwerking.

Vanuit het straathoekwerk voegt Isabelle daar nog een laag aan toe: het bewegen tussen het individueel werken en het groepsgericht werken. Straathoekwerkers werken op straat met individuen en volgen het ritme van die persoon om rechten te openen. Net zoals veel andere sociale professionals in pakweg een CAW, OCMW of mutualiteit ook vooral individueel met cliënten aan de slag gaan. Binnen die werkingen is er niet altijd tijd en ruimte voor groepswork (of wordt daar niet voor gekozen) en

vraagt het bouwen aan een collectief dus een extra inspanning.

Op plekken en momenten waar zo'n collectief niet mogelijk is, kan je politiseren door veel individuele verhalen te tonen, zonder het samen-aspect. Het feit dat iemand zijn verhaal bewust deelt met een sociale professional die dit zichtbaar wil maken, draagt ook bij aan politisering.

■ Complexiteit en techniciteit van sociale kwesties

Sommige sociale kwesties zijn bijzonder complex en/of technisch van aard. Om mee te kunnen spreken over het recht op wonen, het recht op gezinshereniging, het recht op een leefloon, ... moet je vaak over heel wat technische (lees: juridische) bagage beschikken. Onderzoekers van AP hogeschool lieten zien hoe die techniciteit een drempel vormt voor burgers om participatief betrokken te zijn bij bijvoorbeeld stadsvernieuwingstrajecten.

Frouke van Minder is Meer vzw wijst erop dat het vooral die technische drempel is waardoor zij eerder kiest voor politiseren ‘in naam van’ in plaats van ‘samen met’ de minder kapitaalkrachtige huiseigenaars.

De lange termijn die nodig is om verandering te realiseren, vormt ook een drempel om mensen mee in beweging te krijgen. Als er weinig concreets op tafel ligt, haken mensen af. Of, als er slechts trage stappen vooruit worden gezet, moeten ze veel geduld leren hebben en met frustraties leren omgaan. Sociale professionals geven aan dat ze steeds zoeken naar een moment om te mobiliseren. ‘En als de vlam er is, dan moeten we die goed vasthouden’, onderstreept Sofie van ‘t Lampeke. Dat lukt door concrete, tastbare resultaten te boeken, maar ook door te voelen waar de energie en de goesting zitten en die vast te pakken wanneer het borrelt.

In diverse praktijken zie je dat ze die complexiteit en techniciteit samen oppakken als onderdeel van het proces van politisering. Rond energiearmoede zien we bijvoorbeeld collega’s uit het opbouwwerk

projecten opzetten waar ze samen uitzoeken hoe het beleid er precies uitziet, welke maatregelen er genomen worden en wat de argumenten daarvoor precies zijn. Ze leggen daar hun eigen ervaringen bij en onderzoeken zo wat de gevolgen van het beleid zijn. In 2025 kregen ‘De experts’ van SAAMO provincie Antwerpen daarvoor de Prijs Armoede Uitsluiten.

Ook in het sociaal-cultureel volwassenenwerk zijn er tal van voorbeelden te vinden van burgers die samen komen om zich te oriënteren op een bepaalde kwestie. Zo is er in Avansa Oost-Brabant een groep die zich vormt rond voedselbossen en zich vanuit een lerend netwerk verdiept in dit verhaal.

AAN DE SLAG

■ Uitdagingen onder de loep

Mensen aan het stuur houden tijdens processen van politisering is in de dagdagelijkse praktijk een hele uitdaging. We noemden er hierboven enkele op.

- Welke uitdaging herken je?
- Hoe gaan jullie er vandaag al mee om?
- Welke inspirerende praktijken zie je hierrond in het sociaal werkveld?
- Als je een uitdaging identificeert:
 - Wat wil je behouden?
 - Wat zou je in verandering willen brengen?
 - Wat heb je daarvoor nodig?

Tot slot

Dit cahier biedt inzicht in hoe we het emancipatorische potentieel van politisering kunnen benutten. We lieten zien wat de kracht is van participatief verandering op gang brengen en hoe je dit in praktijk kan omzetten. De verhalen illustreren dat er heel wat mogelijk is. Er zijn in Vlaanderen organisaties met een lange traditie, grote ambitie en tonnen expertise op dit vlak. Maar, we geloven dat het ook in andere organisaties mogelijk is: participatief beweging maken rond kwesties die ertoe doen in het leven van de mensen waarmee je werkt.

Waar je niks over gelezen hebt in deze publicatie zijn de technieken om dit te doen. Wij geloven namelijk niet dat een puur technische benadering de manier is om dit te realiseren. Integendeel zelfs. Als rode draad hebben we de focus gelegd op de verbinding tussen participatie, positie en politisering. Uiteindelijk gaat politiseren over het doorbreken van de bestaande orde en werkt het in op de positie die mensen innemen in die orde.

Vanuit de gesprekken met sociale professionals onthouden we vooral hoe ze zoeken, afwegen en balanceren om dit concreet te maken. Ze opereren op de naad tussen leefwereld en systeemwereld en zijn actief in een context met verschillende perspectieven en ongelijke machtsverhoudingen. Ze getuigen van een enorme betrokkenheid in het leven van de mensen waarmee ze werken en hebben oog voor mensen, verhalen en kwesties die onzichtbaar zijn.

Participatie moet niet. Misschien voelt het raar om een cahier over participatief verandering op gang brengen met zo'n zin af te sluiten, maar toch. De realisatie van rechten mag niet afhangen van of mensen al dan niet betrokken zijn. En als de context het niet toelaat dat mensen in alle fasen van politisering betrokken zijn, dan moet ook dat niet. Zolang dit samen is doorgesproken, is het ook oké om als sociale professional te politiseren in naam van de mensen waarmee je werkt.

■ Colofon

Dit cahier is een co-uitgave van SAM, steunpunt Mens en Samenleving en Hogeschool UCLL, R&E, Inclusive Society.

Met dank aan de auteurs

Elke Plovie (Hogeschool UCLL, R&E, Inclusive Society)

Met medewerking van

Lynn Formesyn (redactie) en Goed Goed Studio (vormgeving)

Gegroeid uit

PARKS, dit is een actieonderzoek naar de werkzame elementen van politiserend sociaal werk. Het is een initiatief van SAM, steunpunt Mens en Samenleving en VOSW - Vlaamse Opleidingen Sociaal Werk.

©collectief bezit

Vooruitgang ontstaat wanneer we ideeën, praktijken en inzichten met elkaar delen. Ook deze publicatie is het resultaat van zo'n uitwisseling. Voel je dus vrij om uit dit boek te citeren, te hergebruiken of door te vertellen, zonder toestemming van de uitgever, maar wel met bronvermelding. Alvast bedankt.

SAM, steunpunt Mens en Samenleving

Turnhoutsebaan 139A – 2140 Borgerhout
info@samvzw.be
www.samvzw.be

Hogeschool UCLL, R&E, Inclusive Society

Geldenaaksebaan 335 – 3001 Leuven
elke.plovie@ucll.be
research-expertise.ucll.be/nl/inclusive-society

Politiseren vertrekt
vanuit de mensen en
hun verhalen. Zij zijn de
lucifer voor de vlam.

